

Ramon Ripoll Masferrer

LA CIUTAT DE GIRONA I LA GUERRA DEL FRANCÈS: URBANISME I ARQUITECTURA

Ed. D. C. C. — Asalto de la torre Gironella y muerte del General Mendoza

Un dels aspectes positius d'aquest llibre sobre "Girona i la Guerra del Francès" és que tracta sobre uns fets que succeïren en un espai determinat (la ciutat de Girona) i en un temps concret (1808-1814), des de punts de vista complementaris com són l'historiogràfic, el polític, l'econòmic, el bèl·lic, l'arquitectònic i el sociològic. Després de tractar (en els anteriors capítols) la política napoleònica, la situació econòmica, els setges de Girona, etc., ara ens toca analitzar les conseqüències destructives de la Guerra sobre la ciutat de Girona.

Les quatre preguntes que volem respondre són: en quina situació arquitectònica es trobava la ciutat de Girona abans de la Guerra?, fins a quin punt varen quedar malmesos els seus edificis en els setges de 1808 i 1809?, hi ha una correspondència de deteriorament arquitectònic entre la ciutat de Girona i el territori (fonamentalment els pobles que l'envolten) durant l'ocupació militar francesa? i quina repercussió urbanística va tenir la servitud militar a la ciutat de Girona durant tot el segle XIX?

Quatre preguntes que configuraran els quatre apartats que analitzarem a continuació. En primer lloc, incidirem en l'existència d'una certa precarietat urbana (dels seus edificis i de moltes de les estructures militars) de la nostra ciutat en els anys abans de la Guerra. També intentarem aportar algunes dades concretes sobre la virulència dels atacs sobre les cases de Girona. Hem de dir que en l'elaboració d'aquest treball ens ha sorprès l'estreta relació entre la ciutat assetjada i el deteriorament físic comarcal. Per això, hem volgut també dedicar part de la nostra atenció als efectes negatius de l'ocupació francesa sobre l'arquitectura comar-

cal. Finalment, hem cregut interessant mesurar, dins de les nostres possibilitats, com va repercutir la rígida normativa militar (que regeix la ciutat de Girona en els temes d'edificació) en la postguerra.

Sens dubte, tots sabem que les raons que expliquen aquest tema, de la ciutat de Girona i la Guerra del Francès, són molt àmplies tant en l'espai (reflex de la política de bona part d'Europa) com en el temps (que té els seus orígens a finals del segle XVIII i amb una gran repercussió en tot el segle XIX).

Alguns dels aspectes que d'entrada hem de tenir present són: les conseqüències negatives de la servitud militar sobre la ciutat (fonamentalment en les poblacions militaritzades com és el cas de Girona), la nul·la capacitat decisòria dels ajuntaments d'aquestes poblacions per apai-vagar la destrossa de la ciutat i el patiment dels seus ciutadans i, finalment, les decisions errònies que prenen molts càrrecs públics que justifiquen i recolzen actuacions militars allunyats del veritable bé comú i dels interessos dels ciutadans. Un conjunt de raons que són (més altres que possiblement desconeixem) les que influeixen en l'enorme destrucció arquitectònica de bona part de la ciutat de Girona.

Per realitzar aquest estudi hem utilitzat material divers obtingut de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA: el fons de la Dominació Napoleònica, el fons de la Junta de Catalunya i el fons de la Comandància d'Enginyers), i de l'Arxiu Municipal de Girona (AMGi: els Manuals d'Acords).

1. L'arquitectura de Girona abans dels setges

Les revisions que realitza l'Ajuntament amb motiu dels preparatius de la visita del monarca espanyol (1802) a la ciutat, és una bona font d'informació per conèixer l'estat de l'arquitectura de Girona abans dels setges. El pas del rei per la ciutat (camí de Figueres amb motiu de la visita que realitza al castell de Sant Ferran) obliga a la ciutat de Girona a posar ordre a l'arquitectura i als carrers per on ha de passar el monarca.¹ Els edificis que tenen elements que amenacen ruïna són considerables. Tenim relacionades 39 cases, situades en els carrers principals de la ciutat, amb greus desperfectes. Uns immobles malmesos que es caracteritzen per tenir elements que poden caure sobre els vianants (com són teulades, barbacanes, comunes, llates de volades...).

La situació de les cases més ruïnoses del centre urbà de Girona es troben fonamentalment en el centre de la ciutat (carrer de l'Argenteria i plaça de les Cols). La relació d'habitatges amb greus desperfectes, segons els informes realitzats pels experts de l'època, són:²

- 13 cases del carrer de l'Argenteria (núm. 1 segons el plànol adjunt)
- 6 cases de la plaça de les Cols (2)

1 El recorregut del rei fou: porta de l'Areny, carrer de l'Abeurador, plaça del Vi, plaça de l'Oli, carrer de la Cort Reial, carrer de les Ballesteries, porta de França (AMGi: Manual d'Acords, 27/08/1802).

2 La primera relació de cases (de 23 d'agost de 1802) fou realitzada per Francesc Soriano, Gregori Mon i Josep Ylla (AMGi: Manual d'Acords, 1802, p. 149). I la segona llista (de 27 d'agost de 1802) fou realitzada per Josep Ylla, Jaume Galí, Gregori Mon (AMGi: Manual d'Acords, 1802, p. 151).

- 2 cases dels carrers de la Cort Reial (3), del Pago (4), de la Ferreria Vella (5), de la Barca (6), i de les places de l'Oli (7), dels Molins (8) i de Sant Feliu (9)
- 1 casa dels carrers de n'Auriga (10), de la Neu (11), dels Calderers (12), de Segimor (13), del Pou Rodó (14) i plaça del Vi (15)

La discussió que mantenen els membres de l'Ajuntament (poc abans de la visita reial) demostra la precarietat de molts edificis de la ciutat i la greu preocupació que tenien per tal d'evitar qualsevol accident a la comitiva reial. Per exemple, Francesc Delàs afirmava que “[...] el poc temps disponible no permetia arranjar tots els carrers que havia de passar el monarca, per la qual cosa aconsellava fer només el que fos absolutament necessari per evitar danys i perjudicis als que transiten pels carrers”.³

Aquesta certa precarietat arquitectònica i urbana reforça la tesi que Girona era una ciutat relativament deixada, poc arreglada, amb immobles força abandonats, i que tenia poca capacitat per intervenir amb rapidesa per remeiar-ho. A més, hem de suposar que si era ja elevat el nombre de cases amb desperfectes estructurals, devia ser també generalitzat el deteriorament dels acabats i els elements d'ornamentació (paviments, arrebossats, pintures, fusteria, manyeria, etc.). També hem de pensar que l'estat dels edificis situats en els carrers secundaris devia ser igual o pitjor que l'estat dels del centre de la ciutat. Per tant, no seria gens agosarat imaginar que la ciutat de Girona era, en aquells

³ AMGi: Manual d'Acords, 1802, p. 152.

anys, poc acurada i que tenia moltes façanes despintades i brutes.⁴

Aquest exemple, com altres que podríem haver citat, ens ajuden a fer-nos una idea més aproximada de la veritable realitat que vivia Girona abans de la guerra del Francès. La situació econòmica de la ciutat no era, per tant, esplèndida. Una característica que queda palesa en l'estat de conservació de molts dels seus edificis (privats i públics), així com de les seves infraestructures (sobretot militars les quals, al capdavall, sempre les havia de pagar i mantenir el mateix municipi amb els diners dels ciutadans). Unes infraestructures defensives que en època de bonança i pau s'arrendaven, com els entorns dels baluards; unes muralles, amb funció de pasturatges i corrals per al bestiar, que són les que varen veure els francesos en el seu primer pas per Girona (el 1808) i que tant van desmerèixer militarment.

2. L'arquitectura de Girona durant els setges de 1808 i 1809

Des del punt de vista del territori, hem de recordar que l'interès de la ciutat de Girona és fonamentalment estratègic. Una situació especial per trobar-se al bell mig del corredor de pas entre la península i França (al nord-est del Princi-

⁴ Sabem que l'intendent passa les ordres al corregidor per tal que els ciutadans comencin a blanquejar les façanes de les cases de la ciutat i en paguin les despeses. També sabem que les comunitats religioses podien escollir un tros de carrer per adornar. Tot fa pensar que els veïns varen treballar en el doble sentit de pintar les façanes i engalanar-les (AMGi. Manual d'Acords, 03/10/1802).

pat), i emplaçar-se a la zona d'estrenyiment geogràfic entre les terres de l'Empordà (que s'obrien cap a França) i les terres de la Selva i del Vallès (que s'obrien cap a Barcelona). Un assentament ubicat a la lleugera pendent de la muntanya (de l'extrem nord-oest del massís de les Gavarres), a la unió de diversos rius (fonamentalment el Ter i l'Onyar), a la cruïlla de camins (el de Barcelona - França, Sant Feliu de Guíxols, etc.) i al centre d'un reguitzell de petits pobles que s'organitzen al seu voltant. Un conjunt de característiques que articulen, funcionalment, la ciutat de Girona i el seu entorn.

D'altra banda, des del punt de vista militar, la ciutat estava dotada dels edificis corresponents (hospital i casernes) que permetien la residència de soldats i la seva assistència, dels sistemes defensius (muralles i baluards), de les fortificacions del seu entorn (castell de Montjuïc, fort del Calvari, fort del Condestable, fort dels Caputxins, etc.). Un conjunt de fortificacions que protegien la zona de la muntanya, la més vulnerable i fàcil d'atacar la ciutat. Finalment, cal citar l'existència d'un espai de seguretat, lliure d'edificacions civils, al voltant de la ciutat de Girona i dels seus castells de 1.500 vares de distància (1.156 metres).

Cal dir que aquest espai lliure de cases, que facilitava la defensa i dificultava l'atac, estava solament ocupat per ravals i algunes masies. Els ravals, o conjunt d'habitatges arreglerats a les carreteres de sortida de la ciutat (de procedència anterior i fins i tot medieval), estaven formats pels carrers de Pedret, Carme i Rutlla. Tampoc no complien aquesta normativa algunes masies i edificacions aïllades d'antiguitat demostrada. Fora d'aquests casos l'estament

militar prohibia les noves edificacions dins aquest perímetre de seguretat exterior de la ciutat, com una de les imposicions que més perjudicaran (tal com veurem més endavant) el desenvolupament urbanístic, social i econòmic de Girona.

Refer les muralles volia dir fer les reparacions corresponents i sobretot haver de tancar múltiples forats realitzats en els murs defensius de la ciutat, com algunes portes i finestres. La part de la ciutat amb una major quantitat d'obertures afectades, sobretot finestres, era la de les cases que tocaven a les muralles del riu Onyar (molts edificis quedaven privats de llum i aire en les dependències que s'obrien sobre aquest riu).

Una de les imposicions més feixugues és la de desempedrar els carrers (1809) i guardar les pedres del carrer del davant de cada casa i a l'interior dels edificis.⁵

La relació entre arquitectura i guerra, en el cas de Girona, la podem il·lustrar amb molts fets puntuals i concrets. Alguns d'aquests successos ens poden ajudar a recordar com els militars utilitzen les característiques de la ciutat per defensar els seus interessos. També, els paràgrafs que citarem a continuació ens poden ajudar a entendre l'estat de tensió dels ciutadans (real i anímic) durant els setges de Girona. Moltes d'aquestes descripcions ens parlen de l'estat lamentable en què van quedar els edificis de la ciutat de Girona, bombardejada pels francesos.

⁵ AMGi, Manual d'Acords de l'Ajuntament de Girona, p. 59, 60, 62 i 63, juny de 1809.

Un exemple d'aquesta tensió és la que es viu (a les 9 del matí del 15 d'agost de 1809) per l'entrada d'un escamot de francesos pel riu Onyar fins a la part de Sant Francesc de Paula. Després es van enfilear per les façanes de les cases (de les muralles de l'Onyar) i es van introduir a la ciutat passant prèviament per l'interior dels edificis. Sabem que aquest intent no va tenir més conseqüències.⁶ Això succeeix el dia abans de l'entrada del reforç de 1.000 homes que s'introdueixen a la ciutat pel riu Ter amb una certa facilitat, procedents de la banda de Sant Gregori amb ramats de vaques i ovelles (16 d'agost de 1809).⁷ Uns fets que demostren la vulnerabilitat arquitectònica i militar de la ciutat, per bé o per mal, i que els ciutadans en devien ser molt conscients.

Per tant, l'Onyar, que travessa Girona pel mig, era un dels punts més insegurs. Per això, l'activitat defensiva no solament es concentrava en la perifèria, fonamentalment en la zona de la muntanya, sinó que trobem també descrita una activitat defensiva molt important (agost de 1809) dels canons del baluard de Sant Francesc i fins i tot l'activitat que realitza la bateria dels dos canons situats sobre el pont de Sant Francesc del riu Onyar (situat al mateix lloc del pont de Pedra actual).

Malgrat tot, la zona edificada que més pateix els atacs dels francesos és, tal com hem dit, la zona de les muntanyes de Montjuïc i el Calvari. Per exemple, sabem que Montjuïc és el punt que assegurava la defensa de la ciutat i que

6 ACA: Junta Superior de Catalunya. Caixa 74, 16/08/1809.

7 ACA: Junta Superior de Catalunya. Caixa 74.

en el moment que va ser abandonat, els francesos varen tenir el camí lliure per atacar directament les muralles de la zona de la torre de Santa Llúcia, entre el baluard de Sant Pere i la torre Gironella i la zona del quarter d'Alemanys.⁸

La relació entre arquitectura i setge la trobem dramàticament documentada en els escrits de l'Ajuntament que, a més de descriure el patiment que sofreix la població, diu (7 de setembre de 1809) que “[...] després d’un horrorós bombardeig de tres mesos, els edificis de la ciutat estaven derruïts, perdut el castell de Montjuïc, arruïnades gran part de les seves muralles, amb tres esvorancs.”⁹ Les cartes escrites per l'Ajuntament a la Junta del Principat expressen la frustració dels ciutadans davant la no arribada d'ajuda exterior. Trobem escrits semblants els dies següents (9 de setembre de 1809) en els quals explica que ja fa més d'un any que els gironins han mantingut enterament la guerra i els setges “cruels” i que han quedat arruïnats fins a empobrir-se.¹⁰

Fins i tot algunes cartes d'Álvarez de Castro (dirigides igualment a la Junta del Principat) ens parlen de la intensitat del foc dels francesos sobre la ciutat i alhora descriuen la situació de destrucció dels seus edificis. Uns documents expliquen com els francesos obrien amb l'artilleria nous esvorancs a les muralles i, fins i tot, com l'exèrcit assetjat sortia esporàdicament a l'exterior per fer recular els assetjadors sense aconseguir-ho (15 de setembre de 1809).¹¹ Álvarez també descriu que durant la segona meitat del mes de

8 ACA: Junta Superior de Catalunya. Caixa 74, 19/08/1809.

9 ACA: Junta Superior de Catalunya. Caixa 74, 07/09/1809.

10 ACA: Junta Superior de Catalunya. Caixa 74, 09/09/1809.

11 ACA: Junta Superior de Catalunya. Caixa 74, 15/09/1809.

setembre (1809) existien ja tres grans esvorancs a les muralles de la ciutat de Girona a la zona de Sant Cristòfol, Santa Llúcia i els Alemanys, i que (segons les seves pròpies paraules) “[...] les ruïnes de les cases eren espantoses i gairebé no es mantenia dreta una pedra en les seves immediacions (dels esvorancs). Però poc satisfet l’enemic va doblar els focs que dirigia contínuament sobre la ciutat, va acabar de destruir el quarter (dels Alemanys) i tot el que hi havia a l’entorn, i va fer els forats de les muralles encara més extensos i practicables. Els francesos utilitzaven totes les seves bateries, els seus canons i els seus morters per escometre els esquelets de les cases fins a reduir-les a pols i el bombardeig no va parar ni de dia ni de nit durant els dies 17 i 18” (de setembre).¹² No calen gaires comentaris sobre aquests escrits del governador de la plaça en descriure l’estreta relació entre els bombardeigs i la destrucció arquitectònica.

L’explicació de l’atac del 19 de setembre de 1809 (que escriu Álvarez) ens pot ajudar a entendre les situacions extremes de la defensa de la ciutat i la virulència dels atacs sobre la població i els seus edificis: “[...] baixava cap a la plaça de Girona una columna d’uns 2.000 homes pel camí entre el castell de Montjuïc i la torre de Sant Daniel. Una altra columna igual pel camí de Sant Miquel. Una altra, també semblant, s’agrupava a la muntanya de Montjuïc, així com es veia algun moviment de tropes als boscos de Palau [...] Totes elles (uns 6.000 soldats) atacaren al mateix temps els esvorancs de Santa Llúcia, Sant Cristòfol i Alemanys, la

12 ACA: Junta Superior de Catalunya. Caixa 74, 24/09/1809.

porta de França i el fort del Calvari; es van dirigir també a la porta del Socors [...] per totes bandes foren repel·lits [...] tots els forats de les muralles quedaren coberts de cadàvers i despulles com igualment els camins del “Cabildo” i Calvari (uns 1.500 francesos entre morts i ferits [...]). Sabem que els defensors tenien pocs mitjans de defensa i poques peces d’artilleria, això si col·locades en els llocs més estratègics. Fins i tot ens descriu la que estava situada (un canó d’artilleria) sobre la volta de la catedral.¹³ Les baixes d’aquest assalt a la ciutat (19 de setembre de 1809) van ser de 200 individus per part dels defensors (44 morts i 156 ferits), un nombre més de set vegades inferior a les baixes dels francesos.¹⁴

Les últimes cartes d’Álvarez descriuen la situació límit de Girona i els seus edificis. Per exemple, una d’aquestes missives (dirigides a la Junta del Principat el 7 de desembre de 1809), dóna per perduda la ciutat: “[...] són dos quarts de quatre de la matinada i fa dues hores que l’enemic s’ha apoderat del reducte de la ciutat.”¹⁵ En aquells mateixos moments, l’Ajuntament (Julián de Bolívar, Julià Cuffi i Josep de Jonama) descriuen “[...] una gran columna enemiga, el pas de la qual ha durat uns tres quarts d’hora, ha sortit del Pont Major i ha ocupat (s’ha refugiat) entre les cases de Pedret [...]”. Relacionen novament guerra i arquitectura.¹⁶ Els últims dies l’Ajuntament (8 de desembre de 1809) descrivia l’estat de la ciutat, de la seva gent, les ruïnes de

13 ACA: Junta Superior de Catalunya. Caixa 74, 24/09/1809.

14 ACA: Junta Superior de Catalunya. Caixa 74, 19/09/1809.

15 ACA: Junta Superior de Catalunya. Caixa 74, 07/12/1809.

16 ACA: Junta Superior de Catalunya. Caixa 74, 07/12/1809.

les cases, i l'actitud d'Álvarez “[...] que tot ho ha portat a l'últim terme del valor [...] i sobretot demana insistentment (a la Junta del Principat) l'arribada d'ajuda i queviures al general en cap Joaquim Blacke.¹⁷ En aquest punt es pot comprovar com l'Ajuntament no tenia ni veu ni vot i com estava al marge de les veritables notícies: Joaquim Blacke (segons documents de l'època que actualment coneixem) havia enviat una carta (10 de novembre de 1809 des de Sant Julià de Vilatorrada) on comunicava que no ajudaria la defensa de la ciutat de Girona. Cal dir que aquesta notícia, segons les memòries de l'advocat gironí Andreu Oller (participant de la defensa de Girona) només la sabien, des del 12 de novembre de 1809, Álvarez de Castro, el mateix Oller i tres membres de la Junta de Girona.¹⁸

El nombre de cases que trobem destruïdes el gener de 1810, segons les dades cadastrals que justifiquen els edificis que no podien pagar impostos per estar enderrocats, és de 233. Som conscients que aquesta quantitat pot estar subjecte a aproximacions i, fins i tot, a equívocs, ja que possiblement no s'hi troben reflectits els edificis públics, els religiosos i les cases semienderrocades. Altres autors han treballat amb números semblants la qual cosa fa pensar que la situació real devia situar-se al voltant d'aquestes quantitats.

Cal dir que el més interessant és conèixer la situació de les zones de la ciutat més afectades per la Guerra, sobretot els carrers del Pont Major, de Pedret, del Carme i de la Rutlla. La relació de cases enderrocades es la següent:¹⁹

17 ACA: Junta Superior de Catalunya. Caixa 74, 09/09/1809.

18 ACA: Junta Superior de Catalunya. Caixa 18 (13), 04/05/1811.

19 AMGi: Manual d'Acords, 07/12/1810.

- 46 al carrer del Pont Major (núm. 1 segons el plànol adjunt)
- 33 al carrer de Pedret (2)
- 29 al carrer del Carme (3)
- 19 al carrer de la Rutlla (4)
- 15 fora de la Torre Gironella (5)
- 13 a la plaça de Sant Pere (6)
- 8 al pla de Girona (7) i al carrer de l'Angelet (8)
- 7 al carrer de les Ballesteries (9) i fora de la porta de Sant Pere (10)
- 6 al quarter dels Alemanys (11) i al carrer de l'Argenteria (12)
- 5 als carrers dels Calderers (13) i de la Rosa (14)
- 4 al carrer de Bellaire (15)
- 2 a la plaça del Mercadal (16) i als carrers del Bern (17), Sant Josep (18), de la Barca (19), de la Força (20), pujada de la Seu (21) i plaça de l'Hospici (22)
- 1 al carrer del Martinet (23), de Figuerola (24), de Banyoles (25), Nou (26), del Pallol (27), Sant Domènec (28), Santa Llúcia (29), i Segimor (30)

Des del punt de vista de l'impost del cadastre sabem que el 1810 es deixa de cobrar aproximadament el 25%²⁰ de l'impost a causa de l'existència de cases derruïdes i camps abandonats, respecte l'any 1808.²¹

20 1.151 lliures, 11 sous i 2 diners que es deixen de cobrar (AMGi: Manual d'Acords, 07/12/1810).

21 4.619 lliures i 4 sous totals de recaptació. Demostració que les contribucions cadastrals es rebaixen la meitat entre 1808-1810 (AMGi: Manual d'Acords, 08/02/1811).

La realitat de destrucció arquitectònica reflecteix directament l'estat d'abandonament que pateix la societat. Sabem que, humanament parlant, hi ha una gran quantitat d'individus que han de subsistir mitjançant la beneficència. En aquest cas, és molt significativa l'ajuda que donen moltes parròquies de la ciutat.²²

Durant la dominació napoleònica de Girona trobem múltiples dades que demostren el deteriorament arquitectònic i com aquesta situació dificulta enormement la recuperació de la vida de la ciutat. Per començar hauríem de recordar la forta relació entre destrucció arquitectònica i dels serveis (clavoguera, aigua potable...), amb les dificultats per eradicar les epidèmies durant aquests anys després dels setges. Per això, podem afirmar que la destrucció de la ciutat va potenciar el deteriorament de la higiene pública de Girona i la va convertir en un focus epidemiològic important tal com ho descriu l'informe d'Antoine Gilly (1810). Aquest farmacèutic francès analitza la salubritat de Girona i troba les causes de les malalties infeccioses que pateix la ciutat en la contaminació de les aigües dels rius, la forta calor dels estius, la infecció de l'aire, la manca de control de les aigües negres i, sobretot, els efectes dels cadàvers mal enterrats. Aquest autor parla dels efectes negatius produïts per la descomposició de

22 Tenim coneixement de la relació de persones que s'acullen a aquestes ajudes parroquials i de l'església fins a un total de 79 individus. La relació de persones dependents de beneficència de les parròquies de la ciutat de Girona el 1812 són: parròquia de la Catedral: 29 persones (5 homes i 24 dones entre 16 i 79 anys). Girona, 11 juny de 1812. Parròquia de Sant Feliu: 68 persones (10 homes i 58 dones entre 21 i 75 anys). Parròquia del Mercadal: 25 persones (6 homes i 19 dones entre 22 i 66 anys). Parròquia de Sant Pere: 14 persones (3 homes i 11 dones entre 18 i 75 anys). ACA: Fons Dominació Napoleònica a Catalunya. Caixa LIX (4), 21/05/1812.

20.000 cadàvers (?) enterrats a poca profunditat a: l'entorn de la ciutat, al jardí de l'hospital militar i als camps i horts (i aconsellava no cultivar-los durant el primer any).²³

Sabem que la ciutat, ja ocupada pels francesos, va organitzar de seguida la recollida de deixalles com una de les mesures per pal·liar el tema higiènic. Per exemple, s'accepta Pierre Guiraud com a responsable de mantenir neta la ciutat (1813). Aquest ciutadà francès tenia l'obligació d'escombrar cada dia les places del Vi, de les Cols, de l'Oli, de la Presó, de Sant Feliu, etc., i de treure els fems i les immundícies".²⁴

Des del punt de vista arquitectònic, coneixem les dificultats de trobar edificis en bones condicions per donar resposta a les necessitats més elementals dels gironins. Per exemple, el baró de Foixà, alcalde de Girona, no troba cap edificació per destinar-lo a escola (1812) "[...] ja que els edificis aptes per aquesta funció estan tots ocupats per les tropes o bé es troben enterament derruïts".²⁵ També tenim coneixement de la prioritat per reactivar l'activitat de la ciutat, des dels usos més fonamentals als més lúdics, amb l'aranjament dels edificis corresponents. Un exemple d'aquest últim cas és la posada a punt del Teatre de Comèdies en els primers anys després dels setges.²⁶

L'altre tema a resoldre era el problema de l'allotjament dels soldats que residien en les cases particulars. Sabem que l'Ajuntament (1812) té com a prioritat condicionar noves

23 ACA: Fons Dominació Napoleònica a Catalunya. Caixa II bis, (2), 1812.

24 ACA: Fons Dominació Napoleònica a Catalunya. Caixa XXXI, 31/12/1812.

25 ACA: Fons Dominació Napoleònica a Catalunya. Caixa IV (6), 23/10/1812.

26 ACA: Fons Dominació Napoleònica a Catalunya. Caixa XVI, 11/04/1813.

casernes per a la tropa. En aquest cas, s'estudien tres convents per adequar-los a la funció de casernes (Sant Martí, Sant Josep i Sant Domènec). Finalment, l'Ajuntament decideix arranjar el convent de Sant Martí que tenia una capacitat per allotjar 500 soldats i 40 oficials.²⁷ També sabem la intenció d'arranjar i adaptar l'antic convent del Carme per allotjar les funcions de tribunals i de presó de la ciutat.²⁸

En relació a les obres urbanes coneixem l'estudi d'arranjament, realitzat per l'arquitecte Ramon Boadella, de l'empedrat de dos carrers (el de Fontanilles i el de Sant Francesc) prop de l'Hospital Militar de Girona.²⁹ Unes obres que novament les han de pagar els mateixos veïns proporcionalment segons l'amplada de façana dels seus edificis.³⁰

Finalment, entre aquestes primeres mesures d'arranjaments arquitectònics i urbans, és significativa la intervenció de replantació d'arbres que es realitza en aquests anys. Per exemple, el 1813 el baró de Foixà escriu al prefecte del Departament del Ter que tots els anys es planten arbres i que enguany se'n plantaran 1.000 unitats per tal de "[...] posar en condicions els passeigs de la ciutat."³¹

27 L'estudi que realitza l'Ajuntament (entre el cost de la reparació / nombre de soldats) dels antics convents de Sant Martí (30.000 fr. / 500 soldats i 40 oficials), Sant Josep (10.000 fr. / 400 soldats), o Sant Domènec (700-800 fr.) per a casernes. Finalment, l'Ajuntament decideix cedir l'edifici de Sant Martí que pagaria 1/3 l'Ajuntament i la resta "el arrendisamiento" (ACA: Fons Dominació Napoleònica a Catalunya. Caixa XXII (3), 10/09/1812).

28 Segons l'ordre que es va donar a l'arquitecte Mathey, encarregat de fer les reparacions de les cases de béns nacionals, per tal d'elaborar els estudis arquitectònics corresponents (ACA: Fons Dominació Napoleònica a Catalunya. Caixa LIX (4), 05/05/1812).

29 ACA: Fons Dominació Napoleònica a Catalunya. Caixa LIX (6), 28/01/1813.

30 ACA: Fons Dominació Napoleònica a Catalunya. Caixa LIX (6), 28/01/1812.

31 ACA: Fons Dominació Napoleònica a Catalunya. Caixa LIX (6), 11/03/1813.

3. L'arquitectura de l'entorn de Girona durant la Guerra del Francès

Al començament d'aquest apartat ens hauríem de preguntar: fins a quin punt repercuteix aquesta circumstància de violència, vers una ciutat, sobre el territori que l'envolta? També caldria que ens qüestionéssim: fins a quin punt es transforma el concepte mateix de territori i la manera que la gent el percep durant la Guerra del Francès?

D'entrada, cal pensar que els setges de Girona es vivien de manera viva i directa a tota la contrada. Per exemple, sabem que des del Maresme eren coneixedors de la situació dramàtica de la ciutat dels quatre rius (3 de desembre de 1809) “[...] tot el dia s’ha sentit un vivíssim i terrible foc d’artilleria a Girona. Se suposa que ha estat un cruel bombardeig i que moltes cases (novament es fa palès el tema arquitectònic) han quedat reduïdes a un piló de runes”. També trobem documents que demostren la “rumorologia” que contínuament circulava per les terres gironines entre les quals hi havia la que afirmava que la ciutat de Girona acabaria incendiada pels francesos.³²

D'altra banda, hem de recordar que des del punt de vista social, tot el territori ha de suportar l'obligatorietat dels allistaments de soldats per combatre contra els francesos. Això comporta que els braços útils (destinats normalment a l'agricultura) han de deixar el treball, abandonar les terres i marxar de les cases. Per exemple, en les cartes d'alliberament de

³² Així s'expressa el vocal de la Junta Superior de Girona des d'Arenys de Munt (ACA: Junta Superior de Catalunya. Caixa 74, 04/12/1809).

presoners (en els anys següents dels setges de Girona) sovint es fa esment de la necessitat de repatriar des de França els soldats extradits, procedents sobretot dels pobles veïns, i s'al·ludeix a l'abandonament de conreus i cases. Per exemple: “[...] Narcís Sunyer de Taialà, del Regiment d’Ultònia, presoner per la capitulació de la plaça de Girona [...] fou un dels que els va tocar la sort d’haver d’agafar les armes, i que la casa i el patrimoni d’en Sunyer pateix un gravíssim detriment per haver solament quedat en aquella casa nens i vells”.³³

El deteriorament econòmic, tal com s’ha comentat en capítols anteriors, va ser molt notable. Sabem que per mantenir el setge de la plaça de Girona els pobles de la comarca havien de pagar contribucions especials “cupos”, i que a molts ciutadans dels pobles veïns se’ls exigia donar (per part de l’exèrcit defensor) diners, grans, ramats i fruits. Tenim coneixement de multitud de queixes en les quals s’afirma que: “[...] per mantenir la subsistència dels exèrcits els pagesos s’han empobrit molt”.³⁴ Uns avituallaments que es realitzen sovint amb la promesa que es reintegraran els valors dels lliuraments. Fins i tot el vocal de la Junta de Girona, Ignasi Andreu, expressa (des d’Arenys de Munt) la precarietat de la població del voltant de Girona: “[...] hi ha infinits pares de família que només posseeixen una miserable casa, una o dues vinyes, algun hort [...] i que a penes els queda quelcom per subsistir.”³⁵ D’altra banda, aquest mateix vocal escriu (1 de desembre de 1809) l’obligació, per part de l’exèrcit francès, de donar tots els queviures pos-

33 ACA: Fons Dominació Napoleònica a Catalunya. Caixa LIX (1), 06/02/1812.

34 ACA: Junta Superior de Catalunya. Caixa 104, 20/09/1809.

35 ACA: Junta Superior de Catalunya. Caixa 104, 20/09/1809.

sibles per conduir-los als setges de Girona, i s'emportaven, de passada, la contribució de molts pobles (la Bisbal, etc.).³⁶

Un conjunt de càrregues que deixen molts pobles exhausts de recursos. Per això, no ens ha d'estranyar que alguns ajuntaments demanen endarrerir els pagaments cadastrals com és el cas de Torroella de Montgrí (1812).³⁷ En aquest sentit, l'alcalde de Palamós, Jaume Vilanova, justifica (1813) la precarietat econòmica de la vila per la manca d'ingressos municipals, durant tota la Guerra del Francès, sobretot perquè s'havia interromput el cobrament de tots els impostos municipals durant quatre anys.³⁸ Fins i tot, sabem de casos que els francesos obligaven a la gent entre 16 i 45 anys a l'arranjament de camins perquè poguessin passar l'exèrcit i els seus canons.³⁹ Per tant, les coaccions eren continuades i la desobediència es pagava, fins i tot, amb la vida o bé amb la casa cremada.

Amb tot plegat, no és estrany que trobem alguns pobles en situacions de gran penúria econòmica, de fugida de persones, amb multitud de cases derruïdes o bé simplement destrossades per les flames. Per exemple, a Llagostera sabem que es comptabilitzen 62 cases destruïdes i abandonades (10 de maig de 1812). L'estudi realitzat per dos experts específica que entre aquestes hi ha 29 cases que estaven totalment derruïdes, 24 que es trobaven deshabitades i 8 que foren cremades.⁴⁰ Aquest elevat nombre de 62 edificis malmesos en aquest poble concret, ens pot ajudar a fer-nos una idea apro-

36 ACA: Junta Superior de Catalunya. Caixa 74, 04/12/1809.

37 ACA: Fons Dominació Napoleònica a Catalunya. Caixa LIX (5), 06/1812.

38 ACA: Fons Dominació Napoleònica a Catalunya. Caixa IV (6), 18/01/1813.

39 ACA: Junta Superior de Catalunya. Caixa 91, 19/01/1812.

40 ACA: Fons Dominació Napoleònica a Catalunya. Caixa XXXI (11), 23/05/1812.

ximada de la situació de molts municipis de l'entorn de Girona. El deteriorament de l'arquitectura, en aquest cas, és conseqüència de la violència i la situació d'empobriment que sofreix bona part del territori durant la Guerra.

Un altre aspecte prou interessant és l'aprofitament de les característiques de l'espai territorial com a recurs defensiu. Per exemple, tenen força interès els mitjans, segons els mapes que hem pogut consultar, que utilitzen els veïns d'algunes contrades per comunicar-se durant la Guerra del Francès. En aquest cas, sorgeix la funció del territori no solament com a gran magatzem d'avituallament, sinó com espai comunicatiu que facilita tant la defensa com els atacs esporàdics. Hi ha documents que demostren com els vilatans (d'algunes comarques) s'organitzaven per mantenir-se contínuament informats per la presència dels escamots francesos. Per exemple, el plànol que presentem a continuació indica la manera que s'havien d'organitzar i actuar en cas de perill. La lletra A indica el punt del territori des d'on es podia descobrir els francesos i seguidament informar (mitjançant banderes durant el dia) de la seva presència a les lletres C i N respectivament. I així successivament amb les lletres G, D, N, M...

D'altra banda, interpretem que hi havia, segons aquest mapa, punts on es detectava la presència dels francesos (per seguidament dirigir-se a zones elevades) i disparar tres trets durant la nit. Per exemple, el sentinella que es trobava en el punt del territori de la lletra Z anava al punt on està situat el de la lletra V i donava l'avís, i així successivament.⁴¹

41 ACA: Junta Superior de Catalunya. Caixa 19 (12).

4. L'urbanisme i la servitud militar de Girona durant el segle XIX

En aquest últim apartat ens agradaria formular qüestions com: fins quan van durar els perjudicis arquitectònics de la Guerra del Francès a la ciutat de Girona?, coneixem les dificultats econòmiques de la represa industrial de la nostra ciutat de la segona meitat del segle XIX, però... fins a quin punt l'endarreriment urbanístic interior de la ciutat de Girona és conseqüència de l'ofegament de les muralles?, o fins a quin punt la militarització de Girona impossibilita el creixement edificable de la ciutat fora de les muralles?

Possiblement la resposta a la poca embranzida urbanística de la ciutat (durant tot el segle XIX) és el resultat de les tres causes alhora. Sabem que la situació de ruïna de molts edificis de la ciutat la trobem present durant tota la primera meitat del segle XIX. Fins i tot sabem de moltes les cases de les quals es demana permís per reedificar (per tant, enderrocades durant la Guerra del Francès) a les acaballes del segle XIX. En aquest sentit, a la primera meitat del segle XIX, se certifica l'estat ruïnós de les cases enderrocades pels bombardeigs. Uns certificats que teòricament havien de donar dret a un ajut que mai es va fer efectiu.

D'altra banda, un dels elements defensius que més perjudiquen els gironins (sobretot durant la segona meitat del segle XIX) són les muralles de la ciutat. Per això, no ens ha d'estranyar que trobem (quan les circumstàncies polítiques ho varen permetre) accions directes de la ciutadania per tal d'enderrocar els panys de muralla que més molestaven. Per exemple, foren els propis veïns (1868) que amb pocs mesos

varen enderrocar la major part de les muralles de la zona de l'Areny per les dues bandes del riu i així van alleugerir la trama urbana (a la zona de l'actual plaça de Catalunya i de l'inici de la Rambla de la Llibertat). L'Ajuntament, en aquest cas, va justificar l'enderrocament de les muralles a la zona de les voltes dels Esparters per millorar la ventilació (raó higiènica), la revalorització dels edificis de la zona (raó econòmica) i l'ornamentació (raó estètica).

En aquest cas, l'Ajuntament veia oportú enderrocar: “[...] el vetust i elevat muralló de l'alçada del segon pis, des de la porta de l'Areny fins al magnífic pont d'Isabel Segona” (que el defineix d'elegant ornamentació igual com la resta d'edificis que l'Ajuntament té projectats en aquesta zona).⁴² En aquells moments, aquests fets se succeeixen amb molta rapidesa per part dels ciutadans amb el vistiplau de la Junta de Sanitat⁴³ i l'aprovació definitiva de l'alcalde corregidor.⁴⁴

Pocs mesos després, novament amb el consegüent canvi de govern, es fa un informe (28 d'octubre de 1868) en el qual s'indica que durant aquell any s'han enderrocat les casernes de cavalleria de Sant Agustí i de Figuerola, el cos de guàrdia de la façana de la plaça i la muralla entre el pont de Pedra i la porta de l'Areny. Sabem que el material obtingut es ven (portes, finestres, fustes, ferros, carreus, pedres, teules, rajoles...) i que foren els veïns els que varen rebai-xar la muralla, des del pont de Pedra fins a la porta del Car-

42 ACA: Fons Comandància d'Enginyers. IV Asuntos Caixa 545, 2.216, 21/03/1868.

43 ACA: Fons Comandància d'Enginyers. IV Asuntos Caixa 545, 2.216.

44 ACA: Fons Comandància d'Enginyers. IV Asuntos Caixa 545, 2.216, 21/03/1868.

me, la mateixa torre del Carme i les seves canoneres, i també la muralla entre el pont de Pedra i la porta d'en Vila. Les raons de l'acció dels veïns són: “[...] perquè els privava de la ventilació i el sol a les seves cases”.⁴⁵ En aquest sentit, es comencen a veure canvis importants en la mentalitat dels gironins com la de voler que la ciutat (en el sentit modern de la paraula) estigui al servei dels ciutadans.

El més sorprenent és que pocs mesos després un segon informe restauracionista estudia la possibilitat de tornar a fortificar la ciutat. En aquest cas, es justifica que Girona, malgrat l'enderrocament realitzat pels veïns, podria tornar a servir com a plaça militar. S'hi especifica que caldria reconstruir, en cas de necessitat, la torre de la porta del Carme per a ser utilitzat per tiradors i amb la possibilitat novament de col·locar una bateria sobre el mateix pont de Pedra (crear una tap defensiu que controli el curs del riu longitudinalment i contrarestar els panys de muralles enderrocades de l'Onyar).⁴⁶

Finalment, és de gran interès veure les conseqüències que comporta, pel creixement urbà (durant tot el segle XIX), l'aplicació de la prohibició de construir dins la distància de seguretat de 1.500 vares. Trobem multitud d'exemples de prohibicions i fins i tot d'enderrocaments de construccions (en els anys posteriors de la Guerra del Francès) que s'havien realitzat sense el permís de l'exèrcit. També trobem algunes excepcions en casos d'ampliacions de masies situades dins aquesta distància.

45 ACA: Fons Comandància d'Enginyers. IV Asuntos Caixa 545, 2.216, 28/10/1868.

46 ACA: Fons Comandància d'Enginyers. IV Asuntos Caixa 545, 2.216, 08/12/1868.

Finalment, per analitzar la importància de la imposició militar sobre el creixement arquitectònic de Girona fora de muralles, ho farem a partir de l'estudi de les peticions d'obra dels gironins adreçades a la Comandància d'Enginyers. En aquest estudi veiem l'estricta control que exerceix l'estament militar sobre la ciutat. La normativa militar obligava que fos la Comandància d'Enginyers l'encarregada de controlar les construccions a l'extraradi de la ciutat durant tot el segle XIX i fins i tot durant els primers anys del segle XX. A les peticions de reforma o nova construcció de qualsevol mena, que realitzaven els gironins a l'entorn de la ciutat, s'hi aplicava l'estricta normativa de seguretat militar. A partir de la segona meitat del segle XIX aquesta normativa estava dividida en zones jerarquitzades (1a zona, 2a zona, i 3a zona) amb graus diferents de restricció segons la seva proximitat exterior a la ciutat. En casos excepcionals es podia recórrer (com fàbriques, salts d'aigua, canalitzacions, etc.) a l'estat de favor per raons de bé públic irrenunciable.

En els 112 permisos estudiats (entre 1814-1906) hi trobem 101 peticions acceptades, 5 de no acceptades i 6 que no saben què respon la Comandància d'Enginyers. Hi ha 59 permisos residencials i la resta estan relacionats amb l'explotació.⁴⁷

47 Cal pensar que moltes peticions (a la 1a zona) demanen fer simples coberts, molts d'aquests casos devia ser l'única manera de presentar un permís per allò que podria ser posteriorment un habitatge. Cadascun d'aquests permisos anava acompanyat per la Reial Ordre corresponent (de 1845, 1856, 1870, 1876, 1879, 1880, 1894, 1902, i 1903). ACA: Fons Comandància d'Enginyers. Sèrie zones polèmiques. Caixes 63, 64 i 72 (1796-1900).

Perquè ens fem una idea més exacte en la primera zona de seguretat (uns 500 metres de distància a l'exterior de les muralles) no es podia edificar llevat de casos de simples coberts agrícoles, murs de paret seca, explotació de pedreres,⁴⁸ etc. En la segona i tercera zona de seguretat es podia edificar amb condicions volumètriques i constructives. Cada petició va acompanyada per la petició per escrit, els plànols de situació, emplaçament, planta, secció i a vegades fins i tot d'un plànol de l'alçat de l'edifici.

La resposta més usual per part de la Comandància d'Enginyers, a la demanda d'edificar en la 2a i 3a zona, és que s'acceptava solament l'edificació a la planta baixa, segons superfície dels plànols, construït sobre el mateix terreny natural i amb una alçada màxima de 5 metres del ràfec i 7 metres del "caraner", amb parets màximes de 14 centímetres de gruix, i sòcols de paret de pedra de 56 centímetres d'alçada. També s'especificava que els pilars havien de tenir seccions mínimes indispensables per assegurar l'estabilitat de l'edifici, amb coberta de teula (i mai coberta plana), que l'obra de construcció s'havia de realitzar en un any, i sempre complint els Reials Ordres.⁴⁹ Una tercera part de l'activitat de construcció i rehabilitació d'habitatges es concentra al carrer del Carme.

48 En els casos abundants de peticions d'explotació de pedreres a la banda de la muntanya s'obligava que el forat fos marcat per l'exèrcit tant en planimetria com en profunditat i que es tapés corresponentment després de les extraccions de la pedra desitjada.

49 Les Reials Ordres més citades són les de: 13/02/1845, 03/02/1880 i 04/10/1881. ACA: Fons Comandància d'Enginyers. Sèrie zones polèmiques. Caixes 63, 64 i 72 (1796-1900).

Cloenda

Les dades arquitectòniques comentades continuen demostrant la feixuga càrrega que ha suposat la funció militar en una ciutat secundària i de recursos més aviat limitats com és el cas de Girona, en el seu procés de pas de l'antic regim a l'època contemporània.

Una funció militar que tindrà el seu punt més àlgid en la Guerra del Francès amb unes conseqüències humanes, socials, econòmiques i arquitectòniques funestes. També hem vist com l'arquitectura i la societat són les dues cares d'una mateixa realitat. I fonamentalment que, a diferència d'altres ciutats, Girona viu sobretot el segle XIX com la lluita d'uns ciutadans per recuperar el domini del pols (social, econòmic, cultural i arquitectònic) d'una ciutat flagel·lada per les dificultats, la guerra i les normatives militars.

Hauríem de reconèixer, després de l'anàlisi realitzada, l'excessiu protagonisme de l'exèrcit i les seves imposicions sobre la ciutat envers altres organismes més relacionats amb els ciutadans (com són els ofuscats ajuntaments). Altrament, continuen sense ser gaire clars els mòbils populars que vagin més enllà de la defensa (particular i col·lectiva) d'uns drets materials, de la terra, i fins i tot vitals; i queden més diluïdes (sempre des del nostre punt de vista) les causes d'una altra índole. D'altra banda, hauríem d'aprofundir més en el grau de responsabilitat d'alguns alts càrrecs civils (teòricament ciutadans il·lustrats) que recolzaren bel·ligerantment les actituds de l'exèrcit i que intuïm que varen tenir més protagonisme i responsabilitat en aquells esdeveniments malaurats dels que sovint els hem atorgat.

Sens dubte, ens manca dedicar esforços per resoldre molta de la confusió en la interpretació històrica d'aquests anys. Una situació complexa per la diversitat d'actituds, personals i col·lectives (fins i tot contradictòries), que dificulten una lectura més simple dels fets. També hem de pensar que en aquesta multiplicitat de mòbils que varen empènyer molts catalans a agafar les armes, hi té força a veure el tipus d'informació de la qual disposaven en tot moment els gironins (tan local com general) que servia per establir actituds i prendre decisions. En aquest aspecte, trobem moltes dades interessants en alguns documents escrits directament pels qui van viure i patir la Guerra en primera persona.

Per exemple, el relat de l'advocat gironí Andreu Oller (que ja hem citat amb anterioritat) justifica, en vuitanta-tres capítols d'un memorial de mèrits, la seva participació en la Guerra en general i en la defensa de la ciutat de Girona en particular. Andreu explica (a la Junta del Principat) que va assessorar directament Álvarez de Castro, va desplaçar-se personalment diverses vegades de Girona fins al lloc on residia la Junta del Principat per coordinar la defensa de la ciutat, va viatjar per Catalunya a la recerca d'ajudes militars i va dirigir aquests reforços fins a la nostra ciutat. Oller també parla que és el protagonista directe de la relació entre Álvarez i la ciutat, el responsable d'harmonitzar i superar les desconfiances entre els diferents estaments que comanden la ciutat, encapçala la recollida de fons monetaris per a la defensa, ajuda a organitzar la captació i racionament dels aliments durant els setges, etc.⁵⁰

50 ACA: Junta Superior de Catalunya. Caixa 18 (13) 04/05/1811.

Per això, relats com els d'Oller permeten (en aquesta fase final del nostre capítol) entendre millor les actituds humanes des de dins la ciutat. També ens permeten formular preguntes que incideixen sobre la importància de la informació, o mala informació, que hi ha entre els involucrats en aquesta Guerra (i en els setges de Girona), informació que provoca una acció destructiva tan elevada. Per això, relats com els d'Oller (amb una frenètica activitat per tenir informades totes les parts en la defensa de la ciutat de Girona) ens permeten fer preguntes de caire general com:

Per què arriba a la Junta del Principat com un greu problema el dels militars dissidents de la ciutat de Girona (segons Oller) el 23 de març de 1809? (incideix tant en la sovintejada realitat de la manca d'unitat de l'exèrcit defensor de la ciutat de Girona com en les dades incertes del nombre de militars contraris a la defensa de la ciutat).⁵¹

Per què més de cent pobles de l'entorn de Girona demanen protecció a la ciutat de Girona? (incideix tant en la desprotecció real dels pobles de l'entorn com en la falsa idea que Girona estava militarment sobreprotegida a l'inici de la Guerra).⁵²

51 "El matí d'aquest dia (25/03/1809) la Junta Suprema rep confidencialment una carta de la situació de Girona i el relat de molts ciutadans traïdors, davant la perplexitat d'Oller (cap. 19). Oller desmenteix que Álvarez de Castro i altres gironins siguin uns traïdors (cap. 20). Oller proposa traslladar-se a Girona per verificar-ho. El 25 de març de 1809 pren una corbeta anglesa i arriba l'endemà a Mataró; hi va entrar a la 1 de la tarda del dia 27 (cap. 21). Oller s'entrevista amb Álvarez i algunes altres persones. L'endemà s'acorda separar de la ciutat tres individus mentre que no va trobar indicis de traïdors en les altres autoritats (cap. 22)". (ACA: Junta Superior de Catalunya. Caixa 18 (13) 04/05/1811).

52 Oller es dedica a organitzar l'avituellament i augmentar la reserva de la ciutat. Els emissaris francesos fan córrer pels pobles de la Bisbal, Foixà, Pals, Torroella de Montgrí i comarca que el governador i la Junta de Girona

Per què Girona ha de recórrer a la promesa que es tornarien els diners i els elements de valor, obtinguts dels particulars i dels eclesiàstics, destinats a pagar els oficials, les obres de fortificació, els treballs de risc? (incideix tant en la realitat del poc entusiasme de certs estaments urbans a l'hora de deixar elements de valor per aquella causa, com en l'engany de les autoritats sobre uns diners que no es tornarien mai més).⁵³

Per què es va allargar tant la resistència malgrat que hi havia a la ciutat entre 90 i 100 morts diaris durant l'últim mes de setge de Girona (segons Oller) a causa de la gana? (incideix tant en la irresponsabilitat comprovada per part dels comandaments de la plaça com en la impossible arribada de reforços exteriors fins a l'últim moment).⁵⁴

deixaven que un grup d'enemics anessin impunement per tot arreu i els sacrificessin, quan a dins la ciutat hi havia 9.000 homes (mentre que en realitat no arribaven a 3.500 útils) [...] (cap. 24). Més de cent pobles demanen protecció a la ciutat de Girona [...] (cap. 25). Des de Girona (segons l'opinió d'Àlvarez) que era inevitable la defensa de Girona ja que la seva caiguda comportava l'esclavitud del territori. Es van concedir armes i municions als paisans de l'entorn per tal de defensar-se dels francesos [...]” (cap. 26).

53 “Al llarg del setge, en necessitar pagues per als oficials, obres de fortificació, treballs de risc i altres despeses indispensables [...] Oller va investigar i va trobar fons i l'obtenció de quantitats crescudes deixades per part de particulars, després d'haver fos a la casa de la moneda les tres quartes parts de la seva plata i tota la de les esglésies a excepció a la destinada al culte diví. Oller va proposar a la Junta que aquests préstecs es retornarien en el moment que arribessin els fons que entrarien a la ciutat durant el setge” (cap. 31). (ACA: Junta Superior de Catalunya. Caixa 18 (13) 04/05/1811).

54 “Decidiren els cinc individus en conjunt enviar un missatger a la Junta Central resident a Sevilla, amb una durada d'anada i tornada d'11 o 12 dies [...] (cap. 43). Es va saber després que el missatger havia travessat feliçment la línia del setge (cap. 44). El novembre, Girona més que morada de vius era d'esquelets i calaveres que es movien; els soldats, pocs que s'aguantaven drets, necessitaven l'ajuda del fusell o d'alguna paret. De 90 a 100 eren les víctimes diàries de la gana. El bombardeig era terrible des de Montjuïc amb moles extraordinàries de 14 polsades sobre la pacient ciutat [...]” (cap. 45). (ACA: Junta Superior de Catalunya. Caixa 18 (13) 04/05/1811).

Al capdavant, una guerra que va comportar unes conseqüències de desengany important per a la major part dels ciutadans. Un desencís que s'aprofundeix pel tracte indiferent que rep de la monarquia espanyola (tant en la nostra ciutat com en la resta del Principat) en l'allargassada postguerra, i que ben segur va ajudar a fer entendre que les il·lusions dels ciutadans del nostre país calien millor fortuna lluny del marc enganyós de les grans monarquies i dels estats imperialistes europeus. Ben segur que els catalans varen començar a cercar nous somnis que, després d'aquells irracionals esdeveniments, es materialitzaran en gran mesura en el nacionalisme català (cultural, econòmic i polític a partir de la segona meitat del segle XIX) com a camins de pau i progrés.

FIGURA 1:
*Les cases amb
 elements perillosos
 a Girona en el
 1802 (dibuix:
 Ramon Ripoll).*

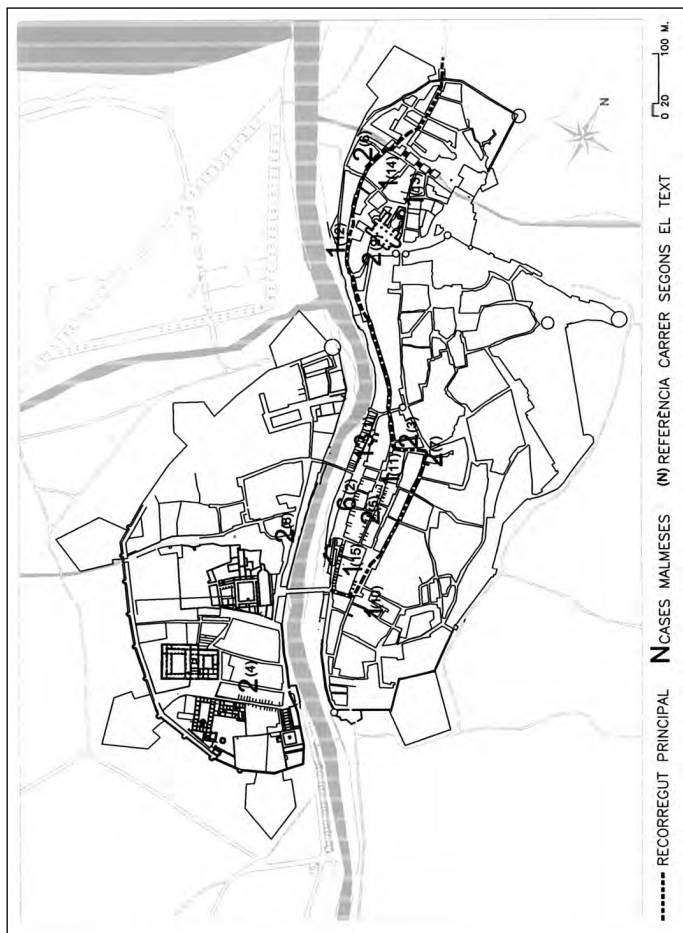
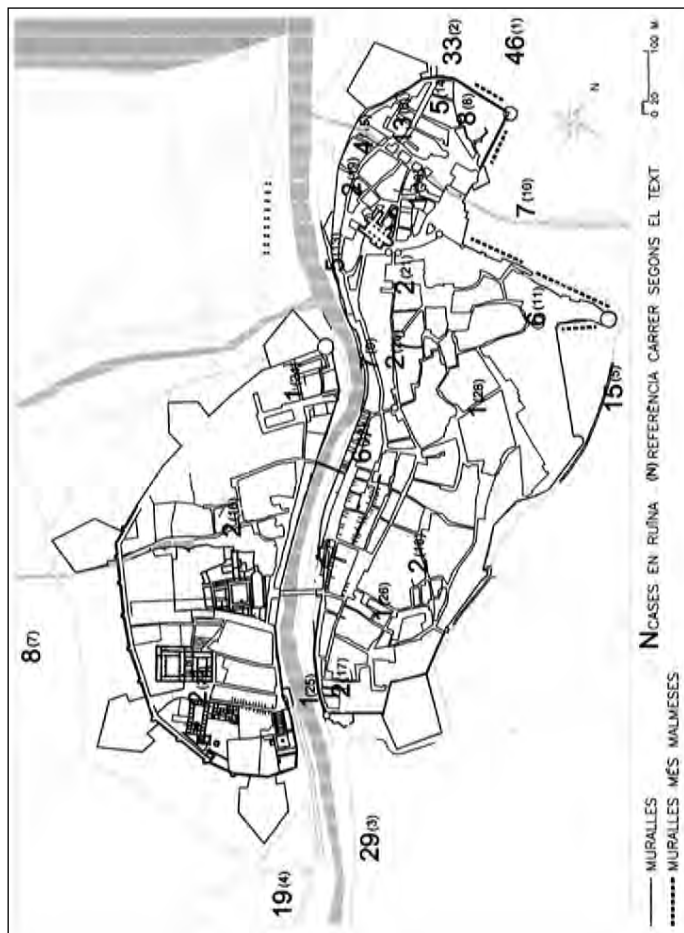

FIGURA 2:
*Les cases
 enderrocades a
 Girona en el 1810
 (dibuix: Ramon
 Ripoll).*

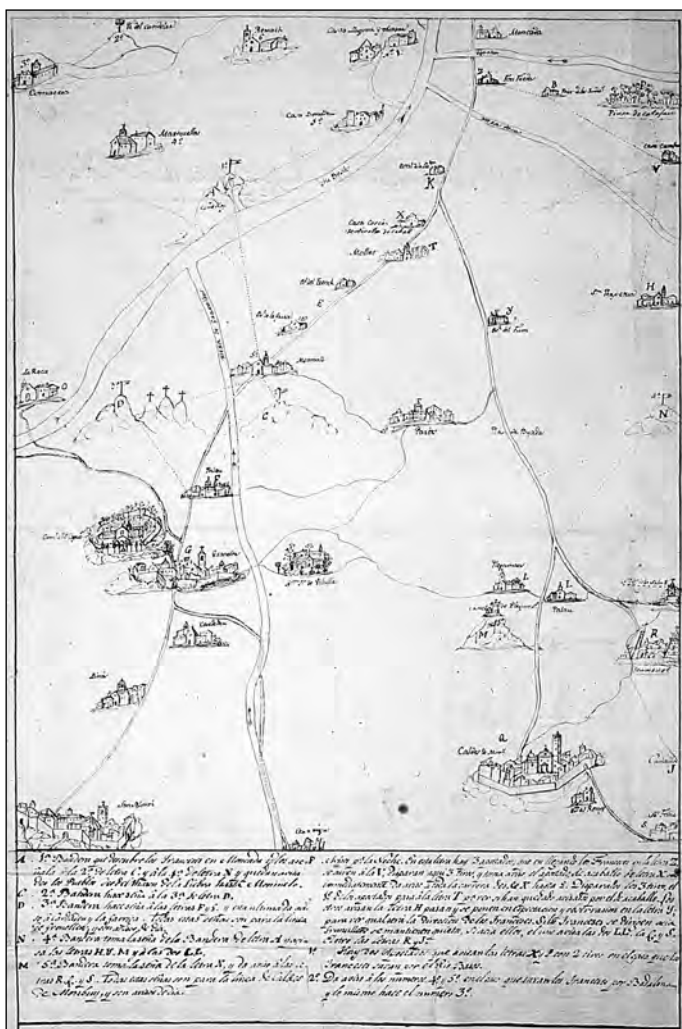

FIGURA 3: Mapa de comunicació per avisar de la presència dels francesos entre els residents de la zona del Vallès Oriental. ACA: Junta Superior de Catalunya. Caixa 19 (12).

FIGURA 4:
Permisos d'obres acceptats per la Comandància d'Enginyers (de reforma o de nova construcció d'habitatges), a l'exterior de les muralles de Girona entre 1814 i 1904 (dibuix: Ramon Ripoll).

